

Περίληψη - Summary

Μιχαλοπούλου Στεφανία: «Η αρχαιότερη νεολιθική στη δυτική Μακεδονία: η συμβολή της μελέτης του ζωοαρχαιολογικού υλικού των θέσεων Φυλλοτσαΐρι Μαυροπηγής και Πόρτες Ξηρολίμνης»

Η Αρχαιότερη Νεολιθική είναι μια περίοδος ελάχιστα μελετημένη στον ελλαδικό χώρο. Αυτό οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στις ολιγάριθμες σχετικές ανασκαφές, οι οποίες στην πλειονότητα τους είναι παλαιές και μικρής έκτασης. Όμως, οι εκτενείς σωστικές ανασκαφές των τελευταίων δεκαετιών στη Δυτική Μακεδονία, εξαιτίας των μεγάλων δημόσιων έργων και της εξόρυξης λιγνίτη, εμπλούτισαν και συνεχίζουν να εμπλουτίζουν τον χάρτη της Αρχαιότερης Νεολιθικής, όπως και της Νεολιθικής ευρύτερα. Οι συγκεκριμένες ανασκαφές, αν και σωστικές, διεξάγονται με σύγχρονη μεθοδολογία και στοχοθεσία. Η, σε εξέλιξη, μελέτη των υλικών καταλοίπων των νέων ανασκαμμένων οικισμών με βεβαιότητα θα συντελέσει στην περαιτέρω κατανόηση των κοινωνιών της Αρχαιότερης Νεολιθικής.

Η βαθύτερη και εναργέστερη κατανόηση της αρχής της Νεολιθικής ήταν και ο κύριος στόχος της διατριβής αυτής, στην οποία χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο-μέσο η μελέτη των ζωοαρχαιολογικών καταλοίπων από δύο εκτεταμένους επίπεδους οικισμούς, εκείνους της Μαυροπηγής, θέση Φυλλοτσαΐρι, και της Ξηρολίμνης, θέση Πόρτα/Πόρτες. Οι θέσεις αυτές καλύπτουν πλήρως, χρονολογικά, την Αρχαιότερη Νεολιθική περίοδο και χαρακτηρίζονται από πλήθος ευρημάτων.

Τα αποτελέσματα της μελέτης δείχνουν κοινωνίες με ένα, εξ' αρχής, πλήρες «νεολιθικό πακέτο» όσον αφορά στα οικόσιτα ζώα. Οι κάτοικοι των οικισμών ασκούν κυρίως κτηνοτροφικές δραστηριότητες και σε πολύ μικρότερο βαθμό κυνηγετικές. Είναι όμως σαφές πως και οι δύο δραστηριότητες, που ως κύριο σκοπό τους είχαν τον προσπορισμό τροφής και πρώτων υλών, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το τοπίο και το φυσικό περιβάλλον και προσαρμόζονται σε αυτά.

Όσον αφορά στους τρόπους εκμετάλλευσης της πανίδας, τη διασπορά, τις χρήσεις του χώρου και το παλαιοπεριβάλλον:

1. Διακρίνεται μια προτίμηση στην εκτροφή αιγοπροβάτων, και ειδικά προβάτων, στοιχείο σύνηθες και ως ένα βαθμό αναμενόμενο στις πρώιμες φάσεις της Νεολιθικής στη Νότια Βαλκανική. Στις δύο εξεταζόμενες θέσεις όμως, και ειδικά στην Ξηρολίμνη, τα ποσοστά εκτροφής και εκμετάλλευσης αιγοπροβάτων είναι ιδιαίτερα υψηλά.

2. Η πλειονότητα των αιγοπροβάτων θανατώνεται σε ηλικίες που σχετίζονται με την παραγωγή κρέατος, συχνά τρυφερού, και σε λιγότερο βαθμό με την παραγωγή γάλακτος, στοιχείο που συναντάται κυρίως στην περίπτωση των αιγών. Η έμφαση στην παραγωγή κρέατος, υποστηρίζεται και από τα υψηλότερα ποσοστά θανάτωσης αρσενικών ζώων, σε σχέση με τα θηλυκά, σε νεαρή ηλικία.

3. Τα ευρήματα των οικόσιτων βοοειδών είναι λιγότερα σε αριθμό και δεν προσφέρουν την ίδια στατιστική ασφάλεια με τα ευρήματα των αιγοπροβάτων. Παρόλ' αυτά, διακρίνεται παρόμοιος τρόπος εκμετάλλευσής τους, δηλαδή έμφαση στην παραγωγή κρέατος.
4. Οι χοίροι θανατώνονται σε πολύ νεαρή και σε νεαρή ηλικία, στοιχείο που αποδεικνύει πως και αυτοί εκτρέφονταν για το κρέας τους. Άλλωστε το ζώο αυτό δεν μπορεί να συμβάλει στην παραγωγή δευτερογενών προϊόντων.
5. Τα οικόσιτα ζώα σταβλίζονταν μέσα στο πλαίσιο των δύο οικισμών και θανατώνονταν εντός αυτών ή στις παρειές τους.
6. Μέσα από την εύρεση ποικιλίας αγρίων ζώων διακρίνεται η ποικιλία περιβαλλόντων που χρησιμοποιούνταν για τις κυνηγετικές δραστηριότητες. Οι τόποι κυνηγιού θα πρέπει να βρίσκονταν κοντά στους οικισμούς εφόσον τα περισσότερα άγρια ζώα μεταφέρονταν ολόκληρα ή σχεδόν ολόκληρα σε αυτούς. Έτσι γίνεται σαφές πως η Μαυροπηγή θα πρέπει να βρισκόταν σε εγγύτητα με μικρές λίμνες/έλη και δασώδεις εκτάσεις, ενώ το τοπίο της Ξηρολίμνης είχε ημιορεινό χαρακτήρα και το περιβάλλον ήταν επίσης δασώδες.
7. Η πλειονότητα των άγριων ζώων θανατώνεται στο στάδιο εκείνο που αντιστοιχεί στα νεαρά-ενήλικα και ενήλικα άτομα, σε ηλικίες δηλαδή ιδανικές για την απόδοση καλής ποιότητας και ποσότητας κρέατος και μυελού.
8. Μέσα από την ταφονομική ανάλυση και την ανάλυση των ιχνών κοπής διακρίνεται εντατική εκμετάλλευση των σφαγίων. Ο διαμελισμός είναι μεγάλος, ενώ τα οστά θρυμματίζονται για την εξαγωγή του μυελού και του λίπους των μαλακών επιφύσεων με σκοπό την κατανάλωση.
9. Η μελέτη της διασποράς των ζωοαρχειολογικών καταλοίπων στο χώρο ήταν δυνατή μόνο στην περίπτωση της Μαυροπηγής. Διακρίθηκε ομοιόμορφη κατανομή σε όλους τους χώρους ειδών ζώων, μελών ζώων και καταλοίπων σχετικών με φθορές που προκλήθηκαν από την εναλλαγή των καιρικών συνθηκών και την κατανάλωση από σαρκοφάγα ή άλλα ζώα, ενώ οι συγκεντρώσεις συναρθρωμένων οστών ήταν σχεδόν μηδενικές. Ξεχωρίζουν μόνο α. ο λάκκος 37, με πρωτογενή απόθεση, του οποίου η χρήση προτείνεται ως πιθανώς βιοτεχνική - σχετική με την απόσπαση κεράτινων καλυμμάτων από πυρήνες κεράτων, ενώ, β. παρατηρήθηκαν σχετικά υψηλά ποσοστά κρανιακών οστών σε χώρους που θεωρούνται οικιστικοί (ορύγματα και ορθογώνιες πασσαλόπηκτες οικίες). Το τελευταίο στοιχείο θα μπορούσε, με κάποια επιφύλαξη εξαιτίας πιθανών αναμοχλεύσεων, να ερμηνευτεί ως σχετικό με το ρόλο που είχαν τα ζώα στο χώρο της συμβολικής σκέψης και του μεταφυσικού, χωρίς να αποκλείεται όμως ο διακοσμητικός ρόλος.

Michalopoulou Stefania: «Early Neolithic in Western Macedonia, Greece: the contribution of the zooarchaeological study from the sites Fyllotsairi - Mavropigi and Portes - Ksirolimni».

Early Neolithic period in Greece is poorly studied. This is because of the low number of excavations, which, additionally, are old and of small extension in their majority. However, the extensive excavations, favored by big scale public constructions and the works connected with lignite extraction, enriched the chart of Early Neolithic (and Neolithic in general) in Western Macedonia during the last decades. These excavations, despite their rescue nature, were characterized by modern methodology and scientific approach. The systematic and still ongoing study of the material culture of these newly excavated sites, settlements in their majority, boosted our understanding of the Early Neolithic societies.

The deeper comprehension of the beginnings of Neolithic was the main target of the present Thesis. The “tool” used to shed light on that period is the study of zooarchaeological remains coming from two flat extended settlements: Mavropigi, site Fyllotsairi, and Ksirolimni, site Porta/Portes. These sites document chronologically the full extension of Early Neolithic and are characterized by numerous and rich finds.

The results of that doctoral research present a picture of societies with a full “neolithic package”, as far as the domestic animals are concerned, from the beginning of their existence. Early villagers were, mainly, practicing livestock activities and far less hunting. Nonetheless it resulted clear that both activities, which were aiming to food production and raw material acquisition, were strongly depended and adapted to the nearby landscape and natural environment.

As complement to this assumption, some general trends have been identified concerning subsistence strategies, spatial distribution, use of space and paleoenvironment:

1. A preference on caprines (sheep-goats), and especially sheep, is visible, something that is expected for early neolithic societies of South Balkans. Especially in Ksirolimni, the sheep-goat percentages are particularly high.
2. The majority of caprines in both sites was killed in young age, an ideal stage for the production of meat, and, in many cases, is obvious the intension for the production of tender meat. The meat production strategy is also emphasized by the higher percentages of male killings in young age, compared to female. In the case of goats there seems to be the tension for killing an important percentage of animals between 4 and 6 years. That could be connected with small scale milk production.
3. Cattle presence is weaker and therefore it is not possible to talk about certain exploitation strategies, compared to caprines. However, a tendency to meat exploitation seems to be recognizable.
4. Pigs are killed in very young and young age, something that proves that they were managed for meat production too. Apart from meat, fat and skin these animals cannot produce secondary products.
5. Domestic animals were living inside both settlements and were killed inside or at the borders of these too.
6. A wide variety of environmental contexts was used for the hunting activities, something that is proved by the variety of wild animals found. The

areas that were preferred for hunting should have been close to the settlements because the carcasses were fully or almost fully transported in them. It can be said that Mavropigi must have been in proximity with small lakes or marshes and with open and/or rich woods. Ksirolimni, characterised by a semi-mountainous landscape, was in proximity with woods.

7. The majority of wild animals of medium and big size were mainly hunted in a young-adult and adult stage, when they could provide more and better quality meat and marrow.

8. Through the taphonomic study and the cutmark analysis, the intensive exploitation of animal carcasses can be detected. The carcasses were thoroughly dismembered and the bones were fragmented for marrow and fat extraction for consumption.

9. The study of bone spatial distribution was possible only in the case of Mavropigi settlement. Apart from the nearly total absence of articulated bone concentrations, an almost uniform distribution of all kinds of animals, animal bone elements and bones with weathering and/or gnawing marks could be identified in all the spaces of the settlement (open areas, pit-dwellings, rectangular houses, pits, house ditches, postholes, deposit). In the case of "pit 37" a possible craft use can be proposed: the extraction of horn sheaths from horn cores. Additionally, high percentages of cranial bones were detected inside living spaces. A possible interpretation for this clue could recall the role of some animals in the world of symbols or it could simply be relevant to decoration preferences, if this is not just a result of material disturbance.